

נוביני קרקובסקיה Nowiny Krakowskie

ארגון יוצאי קרקוב בישראל
Związek Krakowian w Izraelu
Association of Cracowians in Israel

כתיבה, עריכה והבאה לדפוס: לילי הבר
רח' הנוריות 31, הרצליה, 4672630
cracowassociation@gmail.com
טלפון: 054-4436366, פקס: 09-9579540
www.cracow.org.il

www.facebook.com/groups/cracowassociation

גליון 137 יולי 2018 תמוז תשע"ח

בטאון ארגון יוצאי קרקוב בישראל

www.mhk.pl/aktualnoscitaje-mniczy-konik-z-kazimierza

הסוס המסתורי מקז'ימיז'

מעטים בלבד יודעים היום כי לפני כ-230 שנים אפשר היה לראות בקרקוב, בנוסף לסוסון (Lajkonik) הפולני המסורתי, עוד רוכב על סוס קטן. היה זה במהלך מופע שנערך על ידי הקהילה היהודית בקז'ימיז' לרגל הגעתו לעיר של המלך סטניסלב אוגוסט פוניטובסקי Poniatowski, ב-16 ביוני 1787.

כ-300 מיהודי קז'ימיז' יצאו בצעדה טקסית לכפר צ'יזיני Czyżyny (היום חלק מהעיר קרקוב), כדי להתקבל אצל המלך ולשטוח בפניו את בקשותיהם. היהודים לבשו בגדי חג, נשאו ספרי תורה תחת חופות מפוארות, וליוו אותם מוסיקאים וליצן עם סוס מעץ. כשהגיע המלך, החל הליצן במעשי הקונדס שלו ואלה הפחידו את הסוס עליו רכב סטניסלב אוגוסט, וכמעט גרמו לנפילת המלך על האדמה.

המוזיאון ההיסטורי של העיר קרקוב יחד עם התיאטרון היהודי בקרקוב - תיאטרון המדרש, בתמיכת משרד התרבות והמורשת הלאומית, הפיק מופע מוסיקלי שהוצג ב-9 ביוני לרגל המצעד ה-Lajkonik השנתי, כדי לספר לצופים את ההיסטוריה של סוס יהודי. לדברי פרנסי העיר זו עוד הוכחה לדו-קיום והמיזוג שבין שתי התרבויות בקרקוב.

כותבי התסריט הם אנדז'י שוקה וטניה סגל, מוסיקה: מיכל פלקו ותזמורת להקת משה, ובימוי טניה סגל.

ה-Lajkonik הקרקובאי: איש לא יודע בדיוק מהם מקורותיה של הדמות שהייתה לאחד הסמלים הבלתי רשמיים של העיר קרקוב. הלייקוניק הוא סוס קטן על שתי רגליים נעולות נעליים אדומות גבוהות, ועליה יושבת דמות של פרש טאטרי מזוקן, לבוש בגדים מונגולים ועל ראשו כובע מחודד.

אין יודעים מה מקורה של הדמות, ויש שמייחסים את הלייקוניק לתקופה הפגאנית, כשהאמינו שהסוס מביא מזל טוב ותפוקת יבול גבוהה.

האזכור העתיק ביותר למצעד ה-Lajkonik הוא משנת 1738, ועל פי האגדה המתוארכת לימי הביניים, המצעד נערך בעקבות הצלחתם של מלחים על הויסלה לגרש את הפולשים הטאטרים לקרקוב וסביבותיה במאה ה-13. על הלוחמים הטאטרים שהיו רכובים על סוסים קטנים והיו לאימתם של הקרקובאים נפלה תרדמה בעקבות שכרות, ואותה ניצלו המלחים. לרגל הנצחון נערך המצעד הראשון.

תזכורת לתשלום דמי החבר לארגון לשנת 2018 בסך 150 ש"ח

יש לשלוח המחאה לפקודת ארגון יוצאי קרקוב לכתובת: רחוב הנוריות 31 הרצליה, 4672630 או לבצע העברה לחשבון הארגון בבנק איגוד סניף הסדנאות (079) חשבון מספר 216789

פתיתים,

שגרירות פולין בישראל מבקשת את עזרתכם באיתור יורשיהם של הלנה גוטליב לבית שיודמק (Siodmak) ילידת קרקוב 1887 ואחיה יעקב שיודמק יליד 1890, בני לאון לייב אריה ורוזליה רחל שיודמק. האחים שרדו את המלחמה ועלו ארצה.

הלנה עלתה ב-1957 ונפטרה בגיל 100 בשנת 1987 בדיוור מוגן בפרדס חנה. יעקב נפטר ב-1972 ונקבר בבית העלמין בחולון.

כל מי שיכול לסייע מתבקש לכתוב למערכת.

ניצולי שואה שהתראיינו לפרויקט התיעוד של שפילברג, ומעוניינים, הם או בני משפחותיהם, בעותק של הקלטת, יפנו אל USC Shoah Foundation – The Institute for Visual History and Education באמצעות sfiaccess@usc.edu מייל:

ניצולי שואה שהיו אזרחי פולין, וגורשו ונכלאו במחנות, בגטאות, בתי סוהר ומחנות לעובדי כפייה, בשנים 1939-1956, זכאים לפנסיה חודשית ממשלת פולין, בסך של כ-100 דולר לחודש.

מי שטרם הגיש בקשה לפנסיה יזדרז לעשות זאת בטופס Wniosek o przyznanie uprawnień kombatanckich אותו אפשר לקבל במרכז הארגונים של ניצולי שואה, במוקד המשרד לשוויון חברתי או במערכת שלנו.

המחנכת שלא עזבה את יתומיה, אנה רגינה פוירשטיין

בספר *Przecież Ich Nie Zostawię. O Żydowskich Opiekunkach w Czasie Wojny*

(=הרי אותם לא אעזוב. על מטפלות יהודיות בזמן המלחמה), שהתפרסם לאחרונה בפולין,

מופיע גם מאמרה של העתונאית קרולינה פשברוצקה-אדרת על אנה רגינה פוירשטיין *Anna Regina Feuerstein*

המחנכת והמטפלת של הילדים בבית היתומים "מגדלי יתומים" בקרקוב.

המאמר תורגם ותומצת על ידי לילי הבר.

קולומיה, ב-"עייירה הגונה מאד" – כך כותב הסופר שלום עליכם, שביקר במקום ב-1906, והוסיף שעניים יש בה, בדרך כלל, יותר מעשירים. כנסיות שוכנות ליד בתי כנסת. פולנים, אוקראינים ויהודים גרים יחד, ואלה האחרונים מהווים כארבעים אחוז מהתושבים, ולעיתים אף יותר.

בתעודת לידה, כתובה בכתב יד של הפקיד, נכתב שם הילדה: אנה רגינה. תאריך מתן השם: 21 בנובמבר 1981. עוד נכתב: ההורים לא נשואים. שם ושם משפחה של האם: נחה וייסמן בת ברל ורבקה; שם ושם משפחה האב: חסרים נתונים. עדים: חנה ושמעון, שניהם מקולומיה, שם משפחה לא קריא.

על הילדות של אנה לא ידוע יותר דבר. לא ידוע דבר על האב או על הבית בו התחנכה. מהארכיב בו נמצאים המסמכים מקולומיה התקבלה תשובה שלא נמצאים מסמכים על המשפחה של אנה רגינה, למעט מסמך אחד שבו מוזכר וייסמן – ראש הקהילה היהודית בקולומיה – אך לא מוזכר שם שמו הפרטי, ולא ידוע אם היה קרוב של אנה. זה לא מפתיע שכן כשמלאו לאנה 20 שנים היה מספר התושבים היהודים בקולומיה ובשני הכפרים הסמוכים לה יותר ממחצית, רובם היו אורתודוקסים, אך היו גם חברי ארגונים ציוניים.

חוקרת פולניה, מרטינה גרדצקה-רייאק, שניסתה להתחקות אחרי המידע על אנה רגינה וייסמן, הגיעה למסקנה כי, ככל הנראה, אנה רגינה לא התחנכה בבית אורתודוקסי, שכן אם כך היו פני הדברים הרי שלא הייתה נוסעת לעיר הגדולה בלא שיש לה מקצוע, והייתה זוכה לחינוך בסיסי בלבד, שהכין אותה להיות אם שדואגת לחינוך הדתי של ילדיה. בוודאי היו דוברים יידיש בלבד, ואולי עברית בסיסית, ומספר מילים בפולנית או באוקראינית לשימוש בחיי היום יום.

(המשך בעמוד הבא)

שוכחת מצרכיה ומוכנה למות למען הילדים.

אני נוסעת בחשמלית מבית ש בשכונת פודגוז'ה בקרקוב ועוברת דרך רחוב דיטלה, ליד בית שעליו אותיות לא מוכרות לי. מהלכות שמועות שבבית הזה החביאו בעבר זהב. מי ולמה החביאו זהב? ולאן הלכו האנשים? אני ילדה קטנה, בת חמש, ולא אומרים לי דבר. לא ידעתי גם שבזמן המלחמה שלחו את האנשים מכיכר זגודי לפלשוב, למוות.

עשרים שנים אחר כך אני כבר יודעת הרבה יותר. למשל, שנולדתי 44 שנים לאחר חיסול הגטו של קרקוב. אני קוראת על ההיסטוריה של הגטו. מספרים שקראתי למדתי שכמו שבוורשה היה יאנוש קורצ'ק, גם בקרקוב היה בית יתומים ובראשו עמד דוד קורצמן. וכמו שסטפניה וילצ'ינסקה עמדה לצידו של הרופא הדגול, כך גם עמדה בצילו ולצידו של החסיד היהודי, ונספתה יחד איתו, שותפתו לפרוייקט ומנהלת בית היתומים – אנה רגינה פוירשטיין.

שמה נודע לי רק במקרה. בהתחלה ידעתי רק שהייתה רעייתו של יוליאן. רק לאחר שלמדתי על סטפניה וילצ'ינסקי הבנתי שמאחורי האגדה על גבר עומדת, לעיתים, אישה, שפועלת בחיי היום יום. התחלתי לחפש חומר עליה. איש לא מצא מכתבים שלה, יומנים או תמונות, למעט השתיים הללו. בזיכרונות ועדויות של ניצולי שואה שהתחנכו בבית היתומים היא מוזכרת רק לעיתים רחוקות, וגם אז אנה מופיעה כהערת שוליים לסיפור אחר או למידע על ניהול בית היתומים. מעט מאד מידע עליה התגלה.

אנה רגינה פוירשטיין. אשה. פולניה. יהודיה. כמעט "שקופה", ככל שידוע עליה. נולדה ב-15 בנובמבר 1891 בעיירה הגליצאית

תארו לעצמכם שמכל חמישים ואחת שנות חייכם ישארו רק כמה תצלומים, מספר מסמכים, חתימה בכתב היד, ומעט עדים, שלמעשה יכולים להעיד על מי שאינכם. תארו לעצמכם שאתם בני חמישים ואחת ומכל מחשבותיכם ורגשותיכם נשאר רק מכתב רשמי אחד שבו אתם מבקשים שלא יגרשו אתכם: "היתומים הם נחמתי היחידה, כי אני תחליף אם עבורם".

שתי תמונות נותרו. הראשונה תמונה מתוך מסמך זהות: פנים מלאות, מבט מרוכז וזהיר של עיניים עצובות, מודאגות, שפתיים משורטטות, שיער אסוף על העורף וקווצת שער מרדנית נופלת על המצח. השמלה אינה תואמת את היתר: צווארון עגול, סרט קטן ודוגמת פרחים.

גם בתמונה השנייה, שצולמה במושבת קיץ ממש לפני פרוץ מלחמת העולם השנייה, היא לובשת שמלה פרחונית. כל חברי הקבוצה – הילדים, המחנכים וחברי הוועד – מביטים אל הצלם, חלקם מחייכים. רק היא מביטה לצד אחר, מודאגת, יד אחת אוחזת בעצבנות בידה השנייה. היינו מכנים אותה "אמא יידישאית" או "אמא פולניה", תמיד עצבנית, מסורה אך ורק לילדים,

המחנכת שלא עזבה את יתומיה, אנה רגינה פוירשטיין (המשך)

קומות, חזית שחודשה לאחרונה בצבע קרם-אפור, בחזית נותרו מספר אותיות וחלקי מילים מהשם המלא שהיה כתוב בעבר. מאחורי שער הכניסה אפשר לראות דלתות עץ, מראה שאינו שונה, ככל הנראה, ממה שהיה בעבר.

בבית היתומים התחנכו ילדים מגיל 6 ועד 14, מקסימום 15, כי התנאים לא אפשרו לטפל בילדים מבוגרים יותר. למקום הגיעו יתומים, יתומים מהורה אחד או ילדים ממשפחות קשות יום. עם הגיעם לגיל 14 היו הבנות נשלחות למגורים במעונות ("בורסה") ברחוב בונרובסקה 10 והבנים – ללימודי מקצועות ומלאכה.

[...] ב-6 בספטמבר 1939 נכנסו הגרמנים לקרקוב. רפאל לנדאו, יו"ר הוועד המנהל של בית היתומים, וכמה חברי וועד אחרים, עזבו את המקום. העול נפל על אנה ויוליאן ועל ממלא מקום יושב הראש של הוועד – דוד קורצמן. במחצית ספטמבר נבחר ועד חדש, בראשו עמד מארק ביברשטיין, שהיה גם נשיא היודנראט, ולסגנו מונה אחיו, אלכסנדר ביברשטיין. אל בית היתומים החלו לזרום ילדים רבים. בסוף ספטמבר הם היו למעלה ממאתיים. המבוגרים עשו כל שביכולתם עבור החניכים, אם כי המקורות הכספיים אוזלים, וההנהלה עשתה כל שביכולתה כדי שרמת החיים של החניכים לא תפגע.

(Ochrony Sierot Izraelickich) ואופי היה מסורתי והתנדבותי. בשנות השלושים היה השם "אגודת בית היתומים היהודי 'מגדלי יתומים' (Stowarzyszenie Zakładu Wychowawczego Sierot "Zydowskich "Megadle Jesomin"), שיטות הניהול והארגון מודרניות, והיה צורך באיסוף תרומות והקצאת המשאבים, גם לאור הקשיים שנגרמו בשל מלחמת העולם הראשונה והמשבר הכלכלי של סוף שנות העשרים. תפקיד זה הוטל על אנה ויוליאן וגם על דוד קורצמן, רפאל לנדאו ורוזה רוק.

רוזה רוק מבוגרת מאנה בעשר שנים. נולדה בקרקוב, למדה בגרמניה ושבה לקרקוב כשהיא מלאת רעיונות ויוזמות לניהול מרכז לטיפול בילדים. במהרה הייתה לאחת הדמויות המרכזיות בחיים החברתיים של קרקוב. משנת 1918 שימשה כנשיאה של הארגון המנהל את בית היתומים ברחוב דיטלה, מנהיגה במקום סטנדרטים של הגיינה, ומסייעת בשיפוץ הבניין. כמה חודשים לפני פטירתה הייתה למנהלת הוועד הקרקובאי לטיפול ביתומים יהודים, המטפל בכל הנוגע ליתומים יהודים בקרקוב. לאחר פטירתה של רוזה, בנובמבר 1926, כתוצאה מסיבוכים של ניתוח להסרת גידול, הוסב שם הוועד על שמה. רוק הייתה לאגדה בקרקוב, וייתכן שאנה הרגישה צורך להיות מחליפתה.

הבניין עומד שם עד היום. ארבע

אפשר להניח שאנה קיבלה חינוך יהודי שלא שולל לימודים ומקצוע. איש לא אילץ את אנה להינשא בגיל צעיר. בראיית העולם האורתודוקסית – אנה נישאה בגיל מבוגר, כשהייתה בת 32 או בת 33, ובכל אופן, בוודאי אחרי שנת 1921, שכן ברישום האוכלוסין מאותה שנה היא עדיין לא רשומה בשם בעלה. בעלה, יוליאן (יוליוש) ליאופלד פוירשטיין היה סטודנט לרוקחות, צעיר מאנה ב-4 שנים. למרות היותו יהודי, הרי שברישום האוכלוסין הוא מזדהה כשייך ללאום פולני ובעל אזרחות פולנית.

בתמונה משנת 1926 נראה יוליאן יחד עם קבוצה של מטפלים ומורים של בית היתומים היהודי ברחוב דיטלה 64 בקרקוב. אנה עובדת שם, כפי שתכתוב מאוחר יותר, כ"מלומדת עם תעודה" שקיבלה כבר בשנת 1923. לא ידוע היכן גרו באותה תקופה. בזמן הכיבוש, שנים אחר כך, נרשמה בקנקרטה (תעודות הזיהוי) הכתובת של שניהם: בית היתומים, דיטלה 64. יתכן שגרו שם גם קודם, שכן עוד לפני המלחמה הוקצו מספר חדרים עבור הצוות.

כשאנה מתחילה בעבודתה יש לבית היתומים כבר מסורת של כמה עשרות שנים. בית היתומים נוסד בשנת 1846 ביוזמת "ארגון נשים להגנה על יתומים יהודיים" (Stowarzyszenia Kobiet dla

המחנכים והיתומים במחנה קיץ לפני המלחמה. אנה רגינה פוירשטיין יושבת בשורה השניה, חמישית מימין.

המחנכת שלא עזבה את יתומיה, אנה רגינה פוירשטיין (המשך)

וקורצמן חיפשו מקום חדש עבור היתומים. הם קיבלו את הבניין ברחוב יוזפינסקה 31, שהיה קטן יותר, וזאת למרות שמספר הילדים גדל. זמן קצר לאחר מכן שוב נאלצו לעקור למבנה אחר, לא הרחק, ברחוב יוזפינסקה 41, למבנה של "הבורסה" לבעלי מלאכה.

השטח שצומצם, וכך גם האספקה, מביאים למסקנה כי הגרמנים מתכננים את חיסול בית היתומים. בני הזוג פוירשטיין מנסים לשכנע את הילדים הקטנים לברוח, אך לא מצליחים בכך. ביברשטיין כותב באופן לקוני: "לא רצו לעזוב את המקום".

הגירוש החל בשעות הבוקר המוקדמות של ה-28 באוקטובר 1942. המשטרה הגרמנית אילצה את המשטרה היהודית להקיף את הבית. הילדים הבוגרים הועמדו בשורות ולקראת צהריים הוצעדו סמוך לכיכר זגודי – כיכר הגרושים (אומשלגפלאץ) של קרקוב.

גורל אחר ציפה לילדים הצעירים, מספרת סבינה מירובסקה: "בצהריים עצרו לפני הבית משאיות עם אנשי גסטאפו. עוללים, בני עד שלוש שנים, נזרקו לתוך סלים שהונחו על עגלות. ילדים בוגרים יותר, שיכולים היו ללכת בעצמם, הולכו על ידי חילים שבידיהם רובים לכיכר זגודי, שם היו כבר האנשים הנוספים. העגלות עם העוללים הוסעו מהגטו. יש אומרים שאת העוללים רצחו בקרבת מקום, שכן הם לא הגיעו לקרונות הרכבת."

את הילדים ליוו אנה רגינה, יוליוש וחזקל אנטנברג – מנהל הבית – עם אשתו וילדם. הגרמנים הציעו לאלה להציל את חייהם אם יסכימו "לפתות" את הילדים הנוספים שנמצאים בגטו, מחוץ לבית היתומים, לצאת ממחבואם.

אנה לא מסירה מבטה מהילדים שתחת פיקוחה. סבינה מירובסקה נזכרת: "המשטרה היהודית רצתה לשחרר את מנהלת בית היתומים, אנה פוירשטיין ובעלה; היא סרבה, באומרה שבמשך למעלה מעשרים שנה הייתה עם ילדים וברגעים אלה תישאר איתם."

(המשך בעמוד הבא)

קרוביהם היחידים. האהבה של היתום למחנך היא, לעיתים, גדולה יותר מאשר לאמו. עם הילדים הללו אנחנו חולקים סבל ושמחה. אני, יחד עם בעלי, מבקשים להפנות את תשומת הלב שאנחנו מחנכים במקצוע שלנו, ורק למקצוע זה הקדשנו את חינו, ואין לנו כל תפקיד אחר. תמיד היה עלינו להלחם עבור פרוסת לחם, ולכן אין לנו חסכונות או כסף. הודעת הגירוש תביא עלינו חורבן [...] אני מבקשת דחייה של הוראת הגירוש לי ולבעלי, ומתן הרשאה לנו להשאר [...]. חתימה ידנית.

לבקשתה הייתה תוצאה חיובית: אנה ממשיכה לעבוד בקרקוב, ובאותו זמן מחליט מושל קרקוב על פתיחת הגטו ליהודים. בית היתומים מועבר לרחוב קרקוסה 8, לבניין השייך אף הוא לארגון מגדלי יתומים, שנתרם קודם לכן עוד על ידי אמליה ווסרברגר, פילנטרופית קרקובאית ידועה (עד היום תלוי שלט מוזהב המעיד על התרומה).

אלכסנדר ביברשטיין מציין בזיכרונותיו שהחדרים במקום היו לחים וקודרים. סבינה מירובסקי כותבת כי הבניין היה מצב גרוע ולא התאים למטרה, והיה רק מעט מזון. גם התנאים הסניטריים היו גרועים והילדים סבלו מרעב ומחלות.

בקיץ 1942, לאחר גירוש יוני בבלז'ץ, הוקטן הגטו. פוירשטיין

המוסד נוהל ברמה גבוהה, שהדהימה אפילו את הגרמנים – כתבה מי שעבדה במקום, סבינה מירובסקה מבית הוכברגר, וזכרונותיה שמורים בארכיב של המכון להיסטוריה יהודית.

אביב 1940. הגרמנים יוזמים את הגירוש הראשון של יהודים מקרקוב. עדיין לא מדובר על השמדה, רק "להתפטר" מהיהודים בבירת הגנרלנגוברמנט. היהודים נשלחים אל ישובי הסביבה של מחוז קרקוב או למקומות אחרים. במרס 1941 מקבלים גם אנה ויוליאן הודעת גירוש. ב-4 במרס אנה כותבת מכתב בגרמנית – ככל הנראה כתבה אותו בעצמה כי יש בו תיקונים של טעויות דקדוק – זהו מסמך מיוחד המתאר את יחסה לילדים.

"מגיל 18, בשנת 1923, אני עובדת כמחנכת מלומדת מדופלמת בבית היתומים בקרקוב ברחוב דיטלה 64 [...] 125 היתומים שגרים וחיים יחד נמצאים תודות לעבודתי המסורה ויעודי. כמחנכת המבוגרת ביותר במקום אני אחראית על כל הנושאים החינוכיים והאדמיניסטרטיביים של המוסד. היתומים היו והם שמחתי היחידה, שכן אין להם הורים ואני משמשת להם כממלאת מקום אם. הארגון העני הזה צריך עתה, עוד יותר מאשר קודם, את תשומת ליבי, שכן בשל הגירוש איבדו היתומים את

בית היתומים ברחוב דיטלה 64. מעל הכניסה בצד שמאל ניתן לקרוא "בית מגדלי יתומים"

המחנכת שלא עזבה את יתומיה, אנה רגינה פוירשטיין (סוף)

השלט לזכר אמליה ווסברגר ברחוב קרקוזה 8

מכיכר זגודי הם הולכים ברחובות לבובסקה ווויליצ'קה, לתחנת הרכבת בפלשוב. ביברשטיין: "מראה טרגי היה קבוצת הילדים צועדים ברביעיות לפלשוב, ובראשם מנהלת המוסד גברת פוירשטיין עם בעלה והאיש המבוגר, מלא הרגש, המאמין בגורלו, משלים עם אלוהיו – דוד קורצמן עם בתו ובעלה דוד שמולקס". נרצחו יחד עם הילדים במחנה המוות בלוז'ץ.

סבינה מיירובסקה: "הדם קפא למראה בית היתומים ביום שלאחר גירוש הילדים. בכל מקום התגוללו גרביים, נעליים וחלקי לבוש אחרים של הילדים, כאלה שבשל המהירות לא הספיקו לארוז אותם. הבית, שעד לא מזמן המה מרעש ומחיים, עמד עתה ריק ועזוב."

[...] איש לא זוכר את אנה רגינה. אין לה נכדים, מתה ללא ילדים, למרות שזה מפליא שכן היא חינכה כמה עשרות בנים ובנות.

שאלה זו משאירה אותי ללא תשובה: האם לא נותרו זיכרונות ומכתבים אישיים שיכולים היו לספר עליה? האם אבדו או שמא לא כתבה? האם פריטים אישיים

אבדו או לא נכתבו? כי היו לה דברים חשובים יותר לעשות וחשוב יותר לטפל באנשים מאשר לחשוב על עצמה, על מחשבותיה על רגשותיה? האם הייתה זו החלטה מודעת או תוצאה מקרית?

מאיר בוסאק, בספרו "בין צללי עיר" כותב: "היה בגטו קרקוב בית יתומים. שוכנו בו ילדים, שברחו מהגירושים בערי הסביבה, ילדים שבעבור הון עתק הובטח להוריהם על ידי פולנים להסתירם, אך בסוף גורשו מבתי הגויים, ילדים שיהדותם נחשפה בבתי מחסה נוצריים על ידי המשטרה.

כשלוש מאות ילדים היו בבית היתומים בגטו קרקוב. בראש המוסד עמדו ר' אלתר דוד קורצמן והגב' אנה פוירשטיין. קורצמן היה לפני המלחמה מראשי אגודת ישראל בעיר. איש עשיר ונדבן, אב למשפחה מכובדת - מה שנקרא "יהודי יפה". בגטו הקדישו, הוא והגב' פוירשטיין, את חייהם לבתי היתומים. הוא דאג למימון הוצאות המוסד ולחינוכם היהודי של הילדים. בוקר וערב נערכו תפילות במוסד ובחנוכה 1941 ערב חגיגי עם הדלקת נרות.

במשלוחים של חודש יוני לא נגעו הגרמנים בבית היתומים. באוקטובר נצטוו כל היהודים להתייצב בכיכר האיסוף; גם ילדי בית היתומים. את הילדים צרפו הגרמנים למשלוח. אנשי ה"יידישע סוציאלה זלבסטהילהפה" (העזרה הסוציאלית היהודית) קיבלו זכות להשאיר בגטו. מטעם הנהלת המוסד הזה נמסר למר קורצמן ולגב' פוירשטיין, שיעברו לפנינת הכיכר, באשר עומדים הזכאים להשאר. שניהם סרבו והלכו בראש פלוגות היתומים אל המות.

היום יודעים הכל על יאנוש קורצ'אק, מדברים וכותבים עליו, אבל יאנוש קורצ'אק לא היה אחד ויחיד...

ארכיון במרכז לחקר ההיסטוריה והתרבות של יהודי קרקוב

ידי גופים מדעיים ותרבותיים בקרקוב אך גם על ידי גופים שמחוץ לפולין. הארכיון שואף לאסוף לרכז מידע על פעילויות כאלה מתוך עלונים, הזמנות, מבצעים, כרזות, אתרי אינטרנט וכיוב'

החומרים שיאספו יתועדו ויקוטלגו ויהוו מקור מידע חשוב להיסטוריונים על הדינמיקה של החיים המדעיים ועל העניין בהיסטוריה ובתרבות של יהודי קרקוב. המידע יהיה זמין לשאלות ויאפשר להראות את המגוון והעושר של היוזמות המוקדשות למורשת של יהודי קרקוב.

ביוני 2018 השיק המרכז לחקר ההיסטוריה והתרבות של יהודי קרקוב באוניברסיטה היגאלונית, ארכיון האוסף מידע בקשר לאירועים היסטוריים, תרבות וחברה של יהודי קרקוב, כולל תוכניות של כנסים, ימי עיון, סמינרים וכן אירועים בעלי אופי פופולרי.

מדי שנה מאורגנים בקרקוב ומחוצה לה אירועים רבים המוקדשים במלואם או בחלקם להיסטוריה ולתרבות של יהודי קרקוב, כגון כנסים, סימפוזיונים וסמינרים, תערוכות וצעדות, ועוד. אירועים אלה מאורגנים בעיקר על

חילופי גברי בשגרירות פולין בישראל

מר מארק מאגירובסקי Marek Magierowski התמנה לשגריר פולין בישראל, במקומו של מר יאצק חודרוביץ, שעוזב אותנו לאחר כהונה של כשש שנים.

מר מאגירובסקי הוא עיתונאי פובליציסט המתמחה בנושא הבינלאומי, והיה בין היתר עורך חדשות חוץ ב"גזטה ויבורצה", סגן עורך ב-"ז'צפוספוליטה" ובעל טור בעתונים שונים. בשנים 2015-2017 שרת בלשכת נשיא פולין ותפקידו האחרון היה תת-מזכיר המדינה במשרד החוץ הפולני.

ברכות לבביות לשגריר הנכנס של פולין בישראל, בתקווה לשיתוף פעולה פורה בעתיד.

העלמה ארנה הימלפרב הי"ד

ארנה הימלפרב (1942-1908)

בזהות בדויה. ארנה לא הסכימה להצטרף אליהם, כיוון שמוצאה היה מגרמניה והפולנית שלה לא הייתה טובה. יום לאחר בריחתם מהגטו, שולחו כל היהודים משם. כך ניספו העלמה ארנה וקרובי משפחה אחרים שנכלאו בגטו זה.

למעלה מ-75 שנים חלפו. לאחרונה קיבלתי את הפניה הבאה, מאישה שאיני מכיר, בשם דלית סלומון: "שלום, בחיפוש אחר שם אחותה של סבתי במאגר השמות ב"יד ושם", התברר לנו שבנוסף לדף העד שמילאה אמי קיים דף עד נוסף אשר שנכתב, ככל הנראה, על ידי אביך. הוא ציין כי אחותה של סבתי הייתה המטפלת של ילדי אחותו. שמה של אחות סבתי היה ארנה הימלפרב. היינו שמחות לדעת, במידה ואביך עדיין זוכר אותה, אם יש לו משהו נוסף לספר עליה."

אין לתאר את שמחתנו לגלות לראשונה כי יש לארנה קרובים ששרדו את השואה, ואפילו חיים בישראל. ממנה נודע לנו כי לארנה האהובה היו עוד 2 אחיות ו-2 אחים. גם הם נספו בשואה, מלבד סבתה של האישה שפנתה אלי, שהיגרה לארגנטינה לאחר נישואיה בשנת 1936. אין כל ספק כי מדובר בארנה "שלנו", מאחר שלה ולנו אותו צילום של ארנה.

זוכרים ואוהבים את העלמה ארנה. יהי זכרה ברוך.

דוד שור

משפחת אייכנבאום, אליהם נסעה דודתי עם בנותיה וארנה, עזבו את לובלין לחווה חקלאית שבבעלותם בשדליסק. דודתי החליטה לנסוע לשם. בדרך הותקפו על-ידי מטוס גרמני וכל האנשים מלבדן, ששהו בתחנת האוטובוסים ניספו.

לאחר תלאות הצליחו הורי דודתי – סבי וסבתי – לאתרון, ותמורת הון עתק עלה בידם לשלוח אליהן מכונית עם נהג (כל הרכבים הפרטיים הולאמו) על-מנת להשיבן לקרקוב, אלא שמיד עם הגיע המכונית ללובלין היא הוחרמה על-ידי הגרמנים, ולא ניתן היה לצאת מלובלין ללא אישור מיוחד מהגרמנים.

דודתי הצליחה לשחד נהג משאית שיצאה מלובלין לקרקוב, והוא הסכים להסתיר את בנותיה, העלמה ארנה ואותה בתחתית תא מטען הסחורות שהעביר. גם מסע זה היה רב תלאות, אך כשהגיעו סוף-סוף לקרקוב, התאחדו עם המשפחה והיו מאושרות להיות שוב עם יקיריהן.

בקיץ 1940 חייבו הגרמנים את הקהילה היהודית בקרקוב לרשום את כל היהודים. גם ארנה אולצה למלא טופס רישום כזה, אליו צורף צילום שלה ופרטים אישיים. כיוון שסבא וסבתא שלי היו בעלי נתינות תורכית, וכל עוד היו כאלה – הם נהנו מחסינות מפני רדיפות יהודים, ציינה ארנה את כתובתם, רח' סבסטיאנה 13, כמקום מגוריה, וזאת למרות שלא התגוררה בכתובת זו.

בשנת 1942 גורשו דודתי, בעלה, ילדיהן וגם ארנה לגטו בוכניה. תנאי הגטו היו מחרידים, ולחיי היהודים הכלואים שם לא היה כל ערך. יהודים נורו למוות ללא סיבה בו במקום. הגרמנים הודיעו כי יותירו בחיים רק את אותם יהודים שיעבדו למען המאמץ המלחמתי הגרמני.

כדי לזכות במקום עבודה וחיים, דודתי מסרה שתי מכוניות תפירה למפעל שתפר תחתונים עבור הצבא הגרמני, וכך העלמה ארנה ודודתי הצליחו "להצדיק את קיומן" ולחיות פשוטו כמשמעו. דודתי חשה כי סכנה גדולה מאיימת על הגטו, והצליחה לשכנע את בעלה לברוח מהגטו

גם אנשים שמעולם לא הכירו חולקים עבר ואהבה ישנה משותפים: אהבה לעלמה ארנה. אלה שהכירו את ארנה הוגים את שמה, עד היום, בניגון השמור למי שאוהבים באמת.

אימו של אבי נהגה לומר שעם פולנית אפשר להגיע עד הגבול הפולני – אך עם גרמנית אפשר להגיע לכל מקום בעולם. לכן, לכל ילדיה היו בשעתו אומנות דוברות גרמנית; וכאשר נולדו בנות דודתי, דבי (דורותקה, ילידת 1934) וסלינה (ילידת 1938), נבחרה העלמה ארנה לשמש להן אומנת.

העלמה ארנה הימלפרב נולדה בגרמניה ב-16 נובמבר 1908. היא זכורה במשפחתנו כאישה מקסימה ואהובה מאד, שחיוך חם ורחב תמיד נסוך על פניה. כאשר אבי היה חוזר מבית הספר לאחר הלימודים, נהג לעצור כמעט כל יום בדרך הביתה אצל דודתי, ולאכול טפיוקה שארנה האהובה הכינה לדבי וסלינה.

במחצית השנייה של חודש אוגוסט 1939 פולין הייתה שרויה בחרדה לקראת מלחמה בלתי נמנעת. ימים ספורים לפני ה-1 בספטמבר עזבה דודתי, אז כבת 25, יחד עם בנותיה והעלמה ארנה את קרקוב - הקרובה יחסית לגבול הגרמני - ללובלין. ההנחה הייתה שלובלין היא מקום בטוח מכיוון שהיא במרכז פולין. איש לא העלה אז על דעתו שפולין תיכבש על-ידי הגרמנים בתוך פחות משבועיים. לובלין נפגעה קשות מן ההפצצות ובעיר לא היו מקלטים.

התברר כי הקרובים בלובלין,

בריינדל פלוטשניק לבית שור והבנות דבי וסלינה

76 שנים לשחרור יהודי פולין מההגליה לגן הסובייטי

גנרל שיקורסקי, ראש ממשלת פולין הגולה בלונדון, שהצליח להתנות את הסיוע הצבאי האמריקאי (lend and lease) בהתערבות אצל הבריטים והאמריקאים, שחררו רבים מאזרחי פולין, כולל יהודי פולין, והועברו לאיראן הסמוכה.

סטלין גילה כי רבים מהמועמדים לשחרור נושאים שמות גרמנים, ובמאמץ רב הצליחו גנרל שיקורסקי וגנרל אנדרס לשכנע את סטלין שאלה אינם גרמנים, אלא יהודים. גם על כך היהודים חייבים תודה לפולין. הקורפוס ה-2 "צבא אנדרס", אשר זיכו את מדינת ישראל במנחם בגין, יוחן באדר ב"ילדי טהרן", ובכלל זה בדן בן אמוץ, לא זכו עד כה לאזכור חיובי.

כעת 76 שנים לאחר שחרורם של יהודים אלו, אשר תרומתם למדינת ישראל לא תסולא בפז, ראוי סוף סוף להציג לראווה כפרק הנשכח של יחסי פולין בעת מלחמת העולם השנייה כלפי יהודיה. ועוד, גנרל שיקורסקי ובתו היחידה, שילמו בחייהם על המעורבות בשחרור אזרחי פולין, כאשר מטוסו של שיקורסקי הופל בנסיבות מסתוריות.

והגיעה העת לומר בפה מלא, כי "ילדי טהרן" אינם ניצולי הנאצים אלא ניצולי סטלין ומי הם מציליהם!

"ד"ר עז"ד אורי הופרט

בארץ רווחת הסברה כי ברית המועצות, בנדיבותה, הצילה את שארית הפליטה היהודית-פולנית. האמת היא מורכבת יותר.

עם כיבוש מחציתה של פולין על ידי הצבא האדום ב-17 בספטמבר 1939, בתאום עם היטלר, בעקבות הסכם ריבנטרופ-מולוטוב, פולנים ובתוכם יהודים רבים, אשר נמלטו מזרחה ממערב וממרכז פולין, מצאו את עצמם לתדהמתם ממולכדים תחת מגף ה-NKWD המשטרה החשאית הסובייטית.

רובם נשלחו, לצורך חינוך מחדש, לעומקה האסיית של ברה"מ, ואילו המשכילים, וביניהם יהודים המזוהים עם המפלגה הרוויזיוניסטית, זוהו כפשיסטים ונכלאו במחנות ריכוז ("גולגים"). פרדוכסלית, רבים משומרי הגולגים היו יהודים הנאמנים למשטרו של "שמש העמים" (אל נשכח כי 10 אחוז מהקצינים הפולנים שנרצחו בקטיין, בפקודת סטלין, היו יהודים).

נסיגתו המבוהלת של הצבא האדום בעקבות מתקפת היטלר, ב-"מבצע ברברוסה" ביולי 1941, אילצה את סטלין, להזדקק לסיוע ארה"ב, שמאז המהפכה נחשבה כאויב ראשי של ברה"מ.

אזרחי פולין, כולל יהודים רבים, נכלאו במשטר האימה של סטלין. רק בזכות מעורבותו ההחלטית של

"הכלה מברגן בלזן"

במחנה ההשמדה: "כשהגעתי לברגן-בלזן קודם כל נתקלתי בערימת הגופות. לא מדובר בגופה אחת או שתיים, יותר כמו הרים של גופות, שנערמו לגובה של עץ."

"לא ניתן היה להבחין אם מדובר בנשים או בגברים. ערבוב של עצמות, גולגולות, גופות של ילדים. קשה אפילו לדמיין את מה שהתרחש במחנה, זה היה פשוט נורא", סיפרה. גינה סיפרה גם על הימים שטיפלה בנערה ההולנדית אנה פרנק בימיה האחרונים. "היא לקתה בהזיות וסבלה מחוס גבוה. שטפתי אותה במים קרים כדי להקל על מצבה. באותם ימים לא ידענו כמה מיוחדת היא, אך היא הייתה ילדה חביבה מאד."

ב-15 באפריל הצבא הבריטי שחרר את המחנה, ובין החיילים שהגיעו למקום היה נורמן טארגל, שהתחתן עם גינה לאחר חצי שנה. הכלה היהודיה לבשה שמלת כלה שנתפרה ממצנח של הצבא הבריטי שמוצגת עד היום במוזיאון המלחמה האימפריאלי בלונדון, ובעקבותיה כונתה בתקשורת הבריטית "הכלה מברגן-בלזן."

התפרסם ב-Ynet ב-9.6.18

לאחר מכן, לאחר שניסו להבריח אוכל לאחד ממחנות העבודה. בחורף 1945 נשלחה גינה עם אמה ואחותה למחנה ההשמדה אושוויץ. גינה ואמה נאלצו להיפרד מהאחות, והשתתפו בצעדות המוות שאותן הצליחו לשרוד.

השתיים הגיעו לבסוף למחנה ההשמדה ברגן-בלזן בגרמניה, וגינה החלה לעבוד במרפאה המקומית. בריאיון שהעניקה ל"סאן" לפני כשלוש שנים סיפרה על ימיה הראשונים

"למחנה המיוחד" בברגן-בלזן
הועברו, באמצע יוני 1943, שני משלוחים שבהם כ-2,400 יהודים פולנים, רובם מ-קרקוב, ורשה, ו-לבוב, בעלי תעודות של מדינות שונות, בעיקר של מדינות דרום אמריקניות. בסוף אוקטובר 1943 נשלחו 1,700 מהם לאושוויץ ומיד נרצחו כולם. בתחילת 1944 נשלחו לאושוויץ עוד 350 אסירים ומיד נרצחו גם הם. במחנה נשארו כ-350 אסירים, ביניהם 266 בעלי רשיונות עלייה לארץ-ישראל, 34 אזרחי ארצות הברית וכ-50 בעלי מסמכים של מדינות דרום אמריקה. האסירים הללו לא הוצבו לקבוצות עבודה, ולא אופשר להם מגע כלשהו עם אסירים בשאר חלקי המחנה.

ניצולת השואה גינה טארגל, ששרדה את גטו קרקוב בפולין, את צעדות המוות ואת מחנה ההשמדה ברגן-בלזן בגרמניה, נפטרה בגיל 95 בבריטניה. טארגל נודעה בכינוי "הכלה של ברגן-בלזן" לאחר שנישאה לחייל בריטי שהשתתף בשחרור המחנה.

ב"גרדיאן" הבריטי דווח כי טארגל, שהתגוררה בממלכה לאחר מלחמת העולם השנייה, הקדישה את מרבית חייה להרצאות בפני תלמידים מקומיים על זוועות השואה. עוד נכתב כי ניצולת השואה פגשה גם את הנערה המפורסמת אנה פרנק במחנה ההשמדה, וטיפלה בה בזמן שגססה ממחלת הטיפוס.

טארגל שנולדה למשפחת גולדפינגר בפולין, הייתה רק בת 16 כשהנאצים הפציצו את ביתה בקרקוב עם הפלישה לפולין בספטמבר 1939. שנתיים לאחר מכן, עברה יחד עם אמה וארבעה מתוך תשעת אחיה ואחיותיה לגטו, עם כמה חפצים אישיים, שק תפוחי אדמה ומעט קמח.

אחד מאחיה של גינה נורה למוות על-ידי חיילי ה-ס.ס ואח נוסף נמלט מהגטו - ומעולם לא פגש אותה שוב. אחותה ובעלה נורו למוות כמה שנים

קוראים כותבים,

דודתי, דורה (דורצ'ה) צוקר-רובינשטיין, אחותה אמי רוניה צוקר, הייתה כנראה ילידת 1921. מאמי ידעתי כי לפני המלחמה ובמהלכה הייתה דורה פעילה מאד בארגון "עקיבא". כשפרצה המלחמה המשפחה גורשה מקרקוב לווישניץ, ודורה עברה לחווה בקופולינה. עוד סיפרה לי אמי כי דורצ'ה התאבדה על הגדר החשמלית באושוויץ, ובארכיון אושוויץ מצאתי את מסמך המוות שלה, ובו היה כתוב שמתה מדלקת ריאות.

בכתבה שהתפרסמה בגיליון מרס של "נוביני קרקובסקיה" בכותרת "נשים יהודיות לוחמות בתקופת הכיבוש בקרקוב" למדתי כי דורה רובינשטיין הייתה בין צעירי המחותרת שנתפסו בגטו קרקוב, אחרי "פעולת ציגנריה" שהייתה ב-22 בדצמבר 1942, ויחד עם אחרים נשלחה לאושוויץ ב-19 בינואר 1943.

אודה לכל מי שיכול לעדכן אותי על קורותיה של דודתי בתקופה שבין היותה בחוות קופלינה ב-1941 ועד למאסרה על ידי הגרמנים ושילוחה לאושוויץ בינואר 1943, וכן למי שיוכל לשפוך אור על נסיבות מותה באושוויץ.

בילי לניאדו
054-2279775
BillieLaniado@gmail.com

יחד עם משפחת לעדן באבלכם על
מותו של חברנו

אפרים לעדן ז"ל

בן משפחת לנדסדורפר מקרקוב

אבלים ומשתתפים בצער המשפחה
על פטירת חברנו

ישעיהו נויפלד ז"ל

יליד קרקוב, תלמיד "יסודי תורה"

משתתפים בצער המשפחה
ואבלים על פטירתה של חברתנו

דינה שינדל ז"ל

לבית דרזנר
ילידת קרקוב שניצלה על ידי אוסקר שינדלר

"אנו באנו ארצה לבנות ולהבנות בה" - חיים לנדאו ז"ל

חיים לנדאו, בנם של פנחס וברטה, נולד בקרקוב בשנת 1916, שהייתה עוד תחת השלטון האוסטרו-הונגרי. אביו היה תעשיין, והמשפחה הייתה מסורתית וציונית. חיים התחנך ב"חדר עברי" שברחוב קופה ואחר כך עבר לבית הספר "תחכמוני" שברחוב מיודובה. את בחינות הבגרות סיים בגימנסיה העברית, ועם סיום לימודיו עלה לארץ-ישראל, בשנת 1935.

חיים לנדאו 1916-1981

בטכניון בחיפה סיים את לימודיו כמהנדס בניין, והיה יו"ר הגוש הלאומי של הסטודנטים בטכניון בשנים 1936-1939.

מיד עם עלייתו היה חיים לנדאו פעיל בארגון האצ"ל. בשנת 1940 היה מפקד קן בית"ר בחיפה, מפקד אצ"ל במחוז חיפה והצפון, והיה מזכיר מטה האצ"ל מ-1944. בשנת 1945 צורף למפקדת הארגון וכיהן כראש מטה האצ"ל עד לפירוקו בשנת 1948. בתקופת פעילותו באצ"ל ירד למחתרת, וכינוי בארגון היה 'גונדר אברהם'.

לאחר קום המדינה המשיך בקריירה פוליטית, ונבחר לכנסת הראשונה מטעם חירות, וכיהן כחבר כנסת במשך 28 שנים. במהלך שנות פעילותו הפוליטית כיהן לנדאו כשר הפיתוח בממשלת האחדות של גולדה מאיר, כשר בלתי תיק ושר התחבורה בממשלותיו של מנחם בגין. בשנת 1981, לאחר הבחירות לכנסת העשירית, פרש מפעילות פוליטית, ונפטר מספר חודשים לאחר מכן.

מי מכיר ? מי יודע?

בארכיון של עיריית קרקוב נשמרה התמונה שלמטה, ובכותרתה נכתב, בפולנית: בית הקברות היהודי ברחוב מיודובה, 1929.

בעזרתו של **סיני אלכסנדרוביץ** זוהה כי האיש העומד במרכז התמונה ומרכיב משקפיים הוא ראש הקהילה היהודית בעיר, ד"ר רפאל לנדאו. מצעד שמאל של התמונה עומד החזן.

מי יודע
הלוויתו של מי
הייתה זו (ככל
הנראה אחד
מנכבדי
הקהילה
היהודית
הקרקובאית)?
מדוע צולמו
הנוכחים בה
ומיהם? מה
שמו של החזן?

